

BELLVIURE

Un poble al peu del campanar i a la vora del riu

Joan Sauret

Edició d'Àlvar Llobet
Pòrtic de Josep Vallverdú

A stylized, elegant lowercase letter 'f' in a serif font, serving as the logo for the publisher Fonoll.

F O N O L L

Juneda, 2023

La primera edició de *Bellviure. Un poble al peu del campanar i a la vora del riu* va ser impresa el 1975 per Arts Gràfiques Romeu.

1a edició a Editorial Fonoll: març del 2023

- © del text: hereus de Joan Sauret i Garcia
- © del pròleg: hereus de Manuel Gramunt i Puig
- © de l'edició del text, la introducció i les notes: Àlvar Llobet i Sotelo
- © del pòrtic: Josep Vallverdú i Aixalà
- © de la il·lustració de la coberta: hereus d'Antoni Ollè i Piell
- © de les característiques d'aquesta edició: Editorial Fonoll

Assessorament lingüístic: Growords i Andratx Badia Escolà
Disseny de la coberta: Arnau Torrente
Maquetació: Núria Mirada (La Mirada Gràfica)
Impressió: Anfigraf Indústria Gràfica

Editat per:
Editorial Fonoll, SL
C/ Prat de la Riba, 128 · 25430 Juneda
www.editorialfonoll.cat

ISBN: 978-84-125364-7-8
Dipòsit legal: L 209-2023

Advertiment legal:

És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic.

Amb el suport de:

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCS

Diputació de Lleida
La força dels municipis

CONSELL COMARCAL
DE LA NOGUERA

Paeria de Balaguer

fundació   margherida de montferrato
           a r t s g r à f i c s r o m e u

ÍNDEX

- 9 Pòrtic a *Bellviure*
Josep Vallverdú
- 13 La bona ploma de Joan Sauret
Àlvar Llobet

Bellviure. Un poble al peu del campanar i a la vora del riu

- 27 Unes paraules
- 29 Hi havia un poble...

Primera part

- 37 Una ciutat que fa de poble
- 38 El rebost de la història · Els signes exteriors de la ciutat
- 40 Les institucions oficials creixen i el progrés avança gràcies a influències alienes · Les activitats col·lectives privades neixen i moren insensiblement
- 44 Uns assembleistes forasters exigeixen un tren internacional · L'arribada d'un tren de juguina · Un crit revolucionari llançat pel veí més tradicionalista i feliç del poble-ciutat
- 47 Bellviure dintre del mapa de Catalunya · Un ambient rural i uns veïns admirables · Un poble que no es troba pel camí
- 49 De Barcelona a Bellviure passant per Tàrrrega · Vint-i-cinc quilòmetres de batzegades · El canal d'Urgell s'atura als erms i crea jardins · La vista del campanar interromp la treva política
- 52 Bellviure era dintre un recinte emmurallat · L'entrada al poble · El riu · «On m'he posat?»
- 55 Dos nuclis cívics urbans · Els rics i els pagesos
- 56 La Plaça · Els porxos · La plaça rival de Vic és més petita · L'horari dels passeigs

- 58 La Plaça consagra la popularitat de tots els actes · Quan les cases i els veïns canvien de cara · Reneix la calma i el cel es vesteix de color de festa de barri
- 60 Com es passeja per la Plaça · El sistema dels escolapis · A cada colla la seva zona
- 63 La vida s'atura · La millor utopia viscuda · L'airet fresc arriba a l'hora d'anar a dormir · Un bon dia que esqueixa el misteri
- 64 El barri dels pagesos · Un engraellat de carrers i de carrerons · Escenes de poble · Un festeig sota del campanar
- 67 El carrer del Riu · Simfonia artesana · El carrer de Baix és un escenari de cartró
- 68 Els senyors reculen davant l'empenta dels comerciants · La Plaça capitula · L'airet de l'Urgell no canvia res
- 70 Un Bellviure sense campanar · El vell mirador · La pregària dels absents
- 74 Bellviure no fa cas dels rellotges · Un corc que torç la voluntat · Les truites amb espinacs
- 76 El riu és una decoració i serveix de distracció · És millor la calma que l'autarquia · Smiles es fa bellviurenc · El progrés amb ritme de vals llangorós
- 79 El botiguer de roba i el barceloní · Un confitat que fa miracles · Un altre convertit

Segona part

- 83 Les passions de la Plaça · La política ama i senyora · Cal un enemic
- 85 El Carnaval dels pagesos · El jurat dels premis, en perill · Les cobles · Les pulmonies
- 89 La processó dels Dolors · Les noies llueixen els vestits de vellut · Els símbols de la Passió fan desgràcies · Els armats · El Calvari i els monuments
- 93 La noia bellviurenca · Les ermites del poble

- 94 Sant Domènec es rebel·la contra la Parròquia · Una processó en línia d'atac · Conjunció sacrílega · La victòria franciscana
- 103 Dotze festes de barri · El serrellet, la cadeneta, les gasoses i la barreja · Els músics són bescantats
- 106 La batuda de les eres · El sol, les cigales i els camps · La pols del camí
- 107 La Plaça és una estació de tartanes · Les Mare de Déu d'Agost · El lèxic de les minyones · Un quadre cubista · Les classes dins la tartana
- 110 La Banda de Bellviure · La bohèmia passa per les masies · Una missa cantada
- 113 Els gitanos fan d'avançadeta de les fires · Els catalans i els altres · Hom es casa, naix o mor
- 116 La «Fira dels Enamorats» · Els discursos del doctor Grau · Les parades, els cafès, els balls, els cinemes i el joc
- 119 La Festa Major · Gegants, nans i botets · Els veïns es donen per ben pagats amb una bona vigília
- 121 El Portalet, lloc d'esbarjo popular
- 122 El rosari de l'aurora · Un cant matinal que bressola el son
- 123 La diada dels Innocents · La vara de l'alcalde · «La Paloma» i les recaptés · L'alifara a la taverna del Blasiet · La posta d'una autoritat efímera

Tercera part

- 129 El Bellviure hivernal · La vida es reclou als cafès · La dictadura dels conserges · A l'hora de tancar
- 130 Els cafès · El bar dels caçadors · El pis dels gitanos i dels viatjants
- 133 El cafè de La Tradició · Requetès i margarides · Els leales no deixen substituïts · La casa tanca
- 135 Els radicals contra la «reacció» · Uns savis que no s'entenen · Febre fraternalista · L'esfondrada

- 137 El cafè «dels catalans» · La renaixença local · Decadència d'un imperi · Reformes de costums · Un nou catalanisme
- 140 Els monàrquics · L'únic monàrquic es dona de baixa
- 140 El cafè dels de plantilla · Invasió dels bàrbars · La tertúlia heteròclita
- 144 El Bellviure teatral · La immortalitat artística · Don Juan contra Don Joan · Les actrius · Els petons · El calavera somica
- 149 La ciutat i el poble tenen els elements a propòsit · Pintors, músics, un lladre i dos vinaters...
- 151 Don Antoni, periodista, sastre i profeta · La llum
- 152 El Quelet renegaire i portador de tàlems · Advertiment a les noies · Diàleg picaresc · Tracte sagrat
- 155 Un tocat a estones · La dona robot · La provatura d'un invent · Una vida tossuda
- 157 Una imatge riu amunt · Tres estudiants de Vic · Un miracle
- 170 Com es mor a Bellviure · Els enterraments · Els funerals · Solidaritat i baralles · Demà serà un altre dia
-
- 175 **Recull gràfic de Bellviure**

LA BONA PLOMA DE JOAN SAURET

Abans d'iniciar el viatge de regrés cap al Balaguer de fa cent anys, serà oportú omplir les alforges d'uns quants mots que, a mode de brúixola, permetin una adequada orientació sobre l'autor i les conjuntures en les quals va escriure les pàgines que nodreixen aquest volum. Aquesta explicació prèvia és necessària i indefugible, atesa la pregona oblidança que ha patit durant dècades la figura del periodista i polític Joan Sauret i Garcia, i que tot just ara s'està rescabaland.

Vagi per endavant que aquesta reedició de *Bellviure. Un poble al peu del campanar i a la vora del riu* té vocació de combat contra el desmemorament que pesava sobre aquest republicà balaguerí, i que es va començar a desmuntar l'any 2022 amb la publicació d'una extensa biografia editada per la Fundació Josep Irla.¹ La pretensió que aquest llibre es converteixi en una baula més de la cadena de popularització de l'autor s'apariona, a més, amb l'afany de projectar en lletra impresa una realitat: la del Balaguer de principis del segle xx, que no ha estat abordada per historiadors i literats amb la intensitat que reclamava la seva eferescència cultural i social i una puixança política que es pot considerar una de les més eminents de la història local. És en aquest context que s'explica la figura de Sauret, una referència en el fogar de polítics que era aleshores el municipi, que va bressolar rellevants personalitats com Josep Carner-Ribalta, Xavier Rúbies, Domènec Carrové, Pere Ardiaca, Tomàs Pàmies i, anys més tard, la seva filla Teresa Pàmies.

---

¹ LLOBET, Àlvar. *Joan Sauret. Tasca i esperança*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2022.

Nascut el 20 de febrer de 1899, Sauret va emergir de jove com una destacada veu en la comunitat balaguerina, amb la creació i difusió, juntament amb Carrové, del magazín quinzenal *Pla i Muntanya*; una de les publicacions més influents de la dècada dels vint i dels trenta a les terres de Lleida. Hi gastà incomptables hores com a director, redactor, cronista, comercial i altres rols sobrevinguts en la quotidianitat d'aquell periodisme de carrer calidoscòpic, bastit amb migrats recursos, però amb una perenne determinació a crear uns continguts que penetressin i despertessin interès en la societat del poble i dels seus encontorns comarcals. L'ascendent social que li donà aquesta tasca, exercida en paral·lel amb l'ofici d'impresor, li va acréixer el desvetllament pel catalanisme d'esquerres que havia experimentat durant el seu periple de cinc anys a Buenos Aires, quan tot just era adolescent, i que consolidà, després del seu retorn, en el seu entorn d'amistats; algunes d'elles ja ben significades en la cosa pública a les darreries de la dècada dels vint. Els inicis polítics de Sauret tenen les arrels en l'activitat al Centre Català Republicà de Balaguer, fundat l'abril de 1930, i en l'aparició d'Esquerra Republicana de Catalunya, formació de la qual va ser un dels membres fundadors el març del 1931.

El seu activisme militant en pro de l'esquerra catalanista l'aferma més encara, un any després, presentant-se a les eleccions al Parlament de Catalunya del 20 de novembre de 1932 amb la llista lleidatana d'ERC, liderada per Francesc Macià. Amb el president de la Generalitat hi tindrà un sovintejat tracte, ja com a diputat, de la mateixa manera que amb altres parlamentaris republicans com els germans Lluís i Josep Companys, Francesc Viadiu, Humbert Torres, Enric Canturri o Josep Tarradellas, amb qui mantindrà un estret vincle d'amistat durant els anys anteriors al sollevament militar i en la primera dècada a França. Posteriorment, els dissentiments polítics en l'espinos context de l'exili van acabar provocant un deteriorament de la relació que ja mai es redreçà completament.

Dues cites poden ajudar a advertir l'íntegra personalitat i el tarannà del Sauret diputat en els anys previs i també durant la Guerra Civil; la Pàmies deia d'ell que era «una bona ploma» i que «el seu català esdevindria un dels

més clars i contundents del Parlament de Catalunya».² En una tessitura similar, el periodista Domènec Pallerola, conegut com a Domènec de Bellmunt, valorava la seva «simpatia i talent» alhora que el considerava «un home d'ideal, un lluitador per la llibertat i un sòlid puntal lleidatà de l'esquerra catalana».³ Aquestes apreciacions són corroborades i a bastament amplificades en les actes i cròniques periodístiques dels plens del Parlament, que palesen el pes polític i la influència d'un Sauret que mai va fer-se el sord quan les situacions anaven de gairell. Els fets d'Octubre de 1934 en són una bona mostra; va treballar braç a braç amb el seu amic Carrové, aleshores ja alcalde de Balaguer, per mantenir l'ordre als carrers de la localitat i evitar les revoltes que sí que es van produir en diverses ciutats catalanes després de la declaració de l'Estat Català de la República Federal Espanyola, feta per Lluís Companys. Tot i reeixir en aquest propòsit, que va explicitar des del mateix balcó de l'ajuntament, instant la ciutadania a mantenir la serenitat en un moment de tensió general arreu del país, va ser arrestat i posteriorment jutjat en Consell de Guerra acusat d'«adherir-se a la rebel·lió convidant el veïnat a sumar-se al nou estat facciós».⁴

Absolt de tots els càrrecs continua la travessa política fins que, arran de l'esclat de la Guerra Civil, assumeix més galons a les institucions —com a director general de Sanitat a partir del 2 de juliol del 1937— i al partit —com un dels cinc dirigents del Consell Directiu format per Carles Pi i Sunyer, Miquel Santaló, Josep Andreu Abelló i Josep Tarradellas—. Sauret serà l'únic membre fix en les diferents composicions de la direcció d'ERC al llarg de tot el conflicte bèl·lic, atès que des del 1932 també formava part del Comitè Executiu de la formació. Tota aquesta dedicació a l'administració i la governança la complementa amb la seva altra vocació, que cristal·litza amb periòdics articles d'opinió al diari *La Humanitat*, i amb diverses col·laboracions amb altres mitjans barcelonins, on deixarà d'escriure de mal cor per la proximitat del final de la guerra, que l'obliga a exiliar-se. Ho fa el 7 de febrer del 1939 després d'uns dies sojornant en masies dels

---

² PÀMIES, Teresa. *Crònica de la vetlla*. Barcelona: Editorial Selecta, 1975, p. 56.

³ BELLMUNT, Domènec de. «“Lo” Sauret de Balaguer i les anècdotes del president Macià», *Diari de Lleida*, 5 de maig de 1991, p. 5.

⁴ Document sobre els fets d'Octubre de 1934 a Balaguer. Defensa de l'advocat Ignasi d'Inza durant el judici contra Domènec Carrové, Mateu Delsams, Artur Pujades i Joan Sauret. Fons Andrés Viola i Estany.

municipis de Darnius, La Vajol o Agullana, propers a la frontera francesa, on també es reunien un nodrit contingent de dirigents i intel·lectuals catalans encapçalats pel president Lluís Companys.

El seu periple a França el comença a Perpinyà, on es reuneix amb la seva dona Emília Armengol i Rafel i els seus tres fills Joan, Jordi i Enric, ja exiliats des de l'abril del 1938. D'allà emprèn el camí cap al nord-est per arribar a Montpeller, ciutat on ja s'aplega una significativa comunitat de catalans i on confia ataüllar suficients concomitàncies polítiques per fer més païbles les caresties i privacions imposades per l'ostracisme. Les afinitats que hi troba permeten també l'inici d'una tasca per enlairar de nou les institucions catalanes a les quals es vol dotar de contingut polític. Aquesta pretensió ben sovint topa amb les adversitats provocades per les desmesures de la gendarmeria, que controla amb zel els tràfecs d'aquells exiliats indocumentats.

En aquest context, Sauret va ser dues vegades detingut i enviat a camps de concentració. En una primera ocasió fou traslladat a les filferrades d'Agde després d'un arrest massiu preventiu arran d'una reunió a Montpeller entre el mariscal Philippe Pétain i el general Francisco Franco. Al balaguerí se'l considerava una destacada personalitat de l'exili republicà i, per tant, un individu perillós a qui calia tenir controlat. Mesos més tard, a finals de novembre de 1942 i amb els nazis havent entrat ja a la zona lliure de França, un control policial rutinari l'acabà menant al camp de Vernet d'Arieja, on es va estar diversos mesos i se salvà per pocs dies dels trens alemanys que enviaven presoners a l'extermini. El seu alliberament va ser possible gràcies a l'acció d'amics republicans i, sobretot, a la incansable activitat d'Emília Armengol, que aixecà telèfons i es reuní amb diversos polítics espanyols i francesos amb la intenció que intercedissin en favor del seu marit. L'esforç va ser reeixit.

Restablerta la seva vida després del tràngol dels camps de concentració, el balaguerí continua erigint-se en un dels líders republicans amb l'assumpció de múltiples papers en la funesta auca de la política catalana a l'exili francès. Serà la segona figura d'ERC rere Tarradellas, aleshores secretari general de la formació, i tindrà un rol cabdal en el bastiment d'estructures internes del partit (Esquerra va arribar a tenir seccions en

63 departaments amb més de 3.000 militants) i en les mesures i decisions adoptades en les conjuntures de la realitat política del republicanisme català, no sempre coincident i unitari. El seu estil dialogant i pactista va contribuir a assuaujar les discrepàncies i cuites provocades per les complexes vicissituds de l'exili i, també cal dir-ho, per alguna actitud política excessivament envanida i refistolada.

Sauret va formar part del nucli de confiança del president de la Generalitat, Josep Irla, juntament amb Humbert Torres i Antoni Rovira i Virgili, i cooperà en la recuperació del Consell Nacional de Catalunya creat el 1940 per Lluís Companys i que tenia funcions d'assessorar el president i preparar el terreny per al retorn a Catalunya. La idea del regrés, tan assumida al final de la Segona Guerra Mundial, anà perdent força a mesura que l'anticomunisme del règim franquista s'alineava amb les voluntats de les potències occidentals per confrontar-s'hi. Les temences que el «perill comunista» entrés a Espanya amb la caiguda del dictador van frenar els interessos per derrocar-lo i va acreïxer la desesperança dels exiliats republicans, units alguns d'ells al voltant d'aquest proto-govern impulsat per Irla i en el qual Joan Sauret en va ser un dels onze membres. La seva afiliació al Consell Assessor es va fer efectiva, però, a desgrat de Tarradellas, que creia que podia perjudicar la Generalitat i col·lidir amb la Solidaritat Catalana (el nou col·lectiu d'unitat catalanista que ell mateix havia creat amb l'objectiu de reprendre el control de l'organització de republicans a l'exili). Sauret també es va implicar en aquesta iniciativa, i ho va fer negociant adhesions de formacions i amb nombrosos suggeriments a Tarradellas en relació amb el vincle amb els comunistes i amb el Front Nacional de Catalunya, l'òrgan catalanista radical alineat amb el Consell londinenc de Pi i Sunyer; una pedra a la sabata per als dirigents republicans a França. És en aquesta època, a finals de la dècada dels quaranta, que Sauret i Tarradellas comencen a dissentir en plantejaments d'estratègies polítiques que pivoten entorn de l'autodeterminació, l'Estatut de Catalunya de 1932 o els pactes amb les forces republicanes espanyoles.

El que pretenia Sauret era incardinar el catalanisme republicà que tenia ERC com a pal de paller en fórmules polítiques que incloguessin formacions republicanes espanyoles. Dit d'una altra manera; defensava una

política de pactes que superava les que plantejava Tarradellas, procliu a conservar les essències del republicanisme català amb una política que molts consideraven immobilitista i confinada en els mateixos perímetres del partit. Lluny de reconduir-se, els desacords entre els dos republicans van augmentar, oimés d'ençà de les noves responsabilitats assumides després de la renúncia de Josep Irla com a president de la Generalitat. El moviment de Tarradellas en substitució d'Irla i el de Sauret cap a la Secretaria General d'ERC, l'any 1954, va situar els dos líders en diferents plans d'acció i en interessos cada cop més distants.

Des del vèrtex del partit, Sauret va voler marcar unes pròpies traces estratègiques i orgàniques amb un diàfan rebuig a Tarradellas i a les seves praxis polítiques dotades d'un esperit d'omnipresència i avesat a un control dels ressorts de poder que li eren propers. El republicà balaguerí s'assegurà el control dels departaments més importants d'ERC a França i creà *Tribuna*; un butlletí mensual del partit que va servir per difondre les tesis de la direcció, en hostilitat creixent amb el president. Tarradellas enlletgí sovint el rumb del partit i els vincles del seu líder amb altres personalitats, que considerava nocives per al catalanisme republicà. La intensa tasca de resistència de Sauret com a secretari general es va desenvolupar sempre amb un mar de fons d'hostilitats que desembocaren en intents mutus de descavalcaments. El balaguerí va promoure el nom de Pau Casals com a relleu de Tarradellas, mentre que aquest va mobilitzar els seus afins militants republicans de Mèxic per desacreditar Sauret i no considerar la seva autoritat al capdavant del partit. Aquestes enormes tensions d'inicis dels seixanta s'aniran aquietant amb el pas del temps i desembocaran en una sort d'armistici que permetrà als dos líders dedicar-se als seus quefers polítics sense més voluntats feridores.

La tasca de mantenir les constants vitals del partit la complementarà amb una enèrgica voluntat de fer jugar Catalunya en la partida internacional. Els anhels d'una Europa autoorganitzada després del marasme de la Segona Guerra Mundial troben en el balaguerí un ferm entusiasta, perquè considerava que les talaies continentals podien ser bones aliades per a la causa catalana. Amb aquest propòsit fundarà la Unió de Federalistes Catalans, assumirà responsabilitats al Consell Català pels Estats Units d'Europa i, també, al Consejo Federal Español del Movimiento

Europeo, i crearà i dirigirà *Cartes d'Europa*, un butlletí que aprofundia sobre la política europea i el futur que hi podien tenir les nacions sense estat.

Vidu des del 1972 i conscient que l'eix de gravetat de la política s'ha desplaçat de l'exili francès a Catalunya, el balaguerí començarà un procés de canvi de guàrdia a favor de les noves generacions de polítics organitzats a l'interior del país i encapçalats per Heribert Barrera. Ell serà el nou secretari general d'ERC a partir del juliol del 1976, després de 22 anys de penes i treballs del republicà de Balaguer per evitar una desaparició del partit que a la fi del franquisme no era improbable. Un nou món polític es desvetllava, i Sauret es va anar eclipsant voluntàriament, reclòs a la seva casa d'Épinay-Sur-Orge i enfeinat en el seu darrer gran projecte, l'estudi sobre l'exili dels catalans que es va convertir en el llibre *L'exili polític català*, una obra publicada el 1979 i que encara actualment es valora com una referència historiogràfica sobre la diàspora. Aquest va ser el seu tercer i darrer llibre, que cloïa una trajectòria literària iniciada el 1927 amb l'obra de teatre *Diners*, creada juntament amb l'escriptor balaguerí Joan Pinós i que havia continuat amb *Bellviure. Un poble al peu del campanar i a la vora del riu*.

La història del seu Balaguer la va abordar a Montpeller arribat a l'equador de la seva vida, quan feia cinc anys que era a l'exili i, segons les seves pròpies paraules, «enfebrat per l'enyorament».⁵ L'èxode, les privacions econòmiques i les dramàtiques experiències dels dos camps de concentració li generaren la necessitat de tirar la vista enrere per visitar el seu passat, el de la seva infància i joventut, tot just estrenada la nova centúria. Un món de felicitat que va desplegar en un «rosari sentimental»⁶ i que li valgué un dels premis als Jocs Florals celebrats a París el 7 de novembre de 1948. Sauret va plasmar el Balaguer que enyorava, el poble que sempre recordà i al qual va retornar per acabar els seus dies; «No hi ha prova més autèntica d'amor a la terra»,⁷ va escriure Teresa Pàmies poc després de la seva mort, el 8 d'abril de 1985.

---

⁵ SAURET, Joan. *Bellviure. Un poble al peu del campanar i a la vora del riu*. Balaguer: Arts Gràfiques Romeu, 1975.

⁶ *Ibidem*.

⁷ PÀMIES, Teresa. «Evocació de Joan Sauret». *Barri-10*. Maig de 1985, p. 15.

Fet el testimoniatge resumit de la vida de l'autor d'aquest llibre, segur que el retorn al Balaguer de principis del segle xx es podrà iniciar amb més folgança. Abans, però, demano un moment, el just per agrair l'esforç i la generositat de tots els que s'han involucrat en aquest projecte de reedició per fer-lo una realitat. En aquest aspecte s'ha de destacar l'Institut d'Estudis Ilerdencs i la Diputació de Lleida, el Consell Comarcal de la Noguera, la Paeria de Balaguer, i la Fundació Marguerida de Montferrato de Balaguer. La seva confiada predisposició ha estat fonamental per al bon rumb d'aquest llibre. L'amic historiador i periodista Joan Bové i la directora del Museu de la Noguera, Carme Alòs, mereixen també l'agraïment per les precises explicacions que han ajudat a nodrir les referències d'aquest volum i per les facilitats mostrades. D'una igual manera parlo de Maite Pedrol, directora de l'Arxiu Comarcal de la Noguera, afable i pacient en la tasca de facilitar documents i indicar cronologies i localitzacions. En aquest darrer paràgraf cal citar també l'editor Josep Vall, de la Fundació Josep Irla, per la seva ingent tasca de recuperació de la memòria republicana enterrada per la història, i pel seu temperament perfeccionista, revelat en consells i correccions.

Els mots d'agraïment que tanquen aquestes lletres inicials tenen un darrer destinatari. Em permetran la llicència que faci un apart més ampli, en aquest cas, per donar les gràcies a l'autor del formidable i precís pòrtic que enceta el llibre; Josep Vallverdú i Aixalà. El seu catedralici coneixement de la paraula i de la narració i les seves erudites reflexions a l'hora d'enfocar l'embastat d'alguns capítols han enriquit les pàgines que segueixen, moltes d'elles més comprensibles per al lector gràcies al seu bon ull. La seva disposició en aquest projecte ha estat absoluta, ja no només com a autor de l'obertura, sinó també com a corrector, conseller i sentinella de la memòria d'un Balaguer d'èpoques passades i del qual n'és fill adoptiu.⁸ En aquesta tasca de remembrança ha comptat també amb la balaguerina Antonieta Vilajoliu, apuntadora espontània i acurada que ha tret aquest novell editor que signa a baix de més d'un entollat. A ella, també, un sincer agraiement per aquestes minuts de record i per l'afectivitat en les llargues tardes de treball. Gràcies a aquest

---

⁸ La Paeria de Balaguer va nomenar Josep Vallverdú i Aixalà fill adoptiu el desembre de 2016.

llibre s'han descabdellat múltiples converses que m'han acreditat, encara amb un major coneixement de causa, la saviesa del mestre, de qui aquest 2023 se celebra el centenari del seu naixement amb merescuts actes de reconeixement. Totes aquestes vivències s'han donat, per arrodonir l'episodi d'aquest nou *Bellviure*, des de l'indret més sauretià que podien trobar dos balaguerins. Al peu del campanar i a la vora del riu.

Àlvar Llobet i Sotelo

Balaguer, 12 de desembre de 2022

Nota de l'editor

Benvolgut lector. Aquest llibre que tens a les mans és una nova versió, enriquida i augmentada, i actualitzada d'acord amb la nova *Ortografia de l'Institut d'Estudis Catalans* (2016), del llibre imprès per Arts Gràfiques Romeu de Balaguer la diada de Sant Jaume de 1975 amb portada i il·lustracions interiors de l'artista Manuel Viola i Gamón.

La totalitat dels mots d'aquell *Bellviure* s'han conservat en aquesta nova edició, que incorpora fragments inèdits del manuscrit original, guardat des de fa dècades a l'arxiu del Museu de la Noguera i garbellat per l'ocasió amb l'objectiu de fer aflorar públicament el retrat complet que Joan Sauret i Garcia va fer sobre el Balaguer de principis del segle xx. Desconeixem quines van ser les raons de l'autor per excloure aquests passatges que ara, gairebé vuitanta anys després de ser escrits, veuen la llum per primer cop sense els riscos de controvèrsies i discussions que, tal vegada, podrien haver-se generat en el moment de la seva publicació. Amb tota certesa, el pas de les dècades ha amorosit i assuaujat les opinions en relació amb els fets i els protagonistes que apareixen en els episodis del llibre i que en el moment de cloure aquest projecte, el març del 2023, ja només se substancien en forma de records; alguns més afermats que d'altres en la memòria col·lectiva de la ciutat i dels seus rodals.

Per a una millor identificació dels textos publicats el 1975 i els inèdits escrits entre el 1944 i el 1947, aquesta edició aporta un joc de tipografies: els fragments apareguts en el llibre dels setanta es mostren en lletra rodona i sense alteracions i els «nous» dels quaranta, en cursiva. En aquesta línia, els peus de pàgina que s'han afegit durant la confecció d'aquesta reedició tenen la pretensió d'encatificar una més bona comprensió del text i, també i sobretot, del context en el qual s'emmarquen les narracions, que s'inicien amb els originals mots d'obertura de Manuel Gramunt i del mateix Joan Sauret, i que al final del llibre queden reblades gràficament amb diverses imatges d'aquell paradisiac Balaguer que, parafrasejant Sauret, estava fet «de pasta d'arcàdia» i que fa anys que va passar a millor vida.

BELLVIURE

Un poble al peu del campanar i a la vora del riu

Joan Sauret

A
Manolo Gramunt, integralment balaguerí.

J. S.

UNES PARAULES

Bellviure no necessita gaire pròleg. El lector hi trobarà tot el que pot esperar de Joan Sauret. Amb la seva habitual finor literària, l'amor a cor batent al nostre Balaguer. El d'abans, el d'ara, el de sempre.

L'autor, ja de jove, demostrà romàntica tremolor espiritual en tot el referent als sentiments del nostre poble. Home d'acció, conseqüent i desinteressat, ha mantingut sinceres conviccions; amb tremp excepcional davant adverses circumstàncies; amb fermesa incommovible, tot i una llarga absència. Enraonador, correcte i respectuós amb els altres, recull reconeixements i correspondència.

Fa pocs dies ha tornat a «reviure» Balaguer. Amb emoció ha parlat amb els vells i amb els fills i familiars dels qui ja traspassaren a millor vida. Tradicions, vivències, nostàlgies i esperances, remouen el sediment bàsic de la seva ànima.

El paisatge de la nostra històrica ciutat ha estat sempre present a la seva turmentada memòria: el grandios Mercadal, la placeta del Pou, el carrer dels Teixidors, el Portal del Gel i tants altres racons de jocs i d'amors. En passar pel carrer d'Avall, haurà sentit veus silencioses d'amics perduts, en quaranta anys, i que des del més enllà ens observen, per si continua encesa la llàntia dels nostres ideals. L'últim de marxar, fa setmanes, en Constantí Barés, per integritat moral, intel·ligència, bonhomia i simpatia, era un dels homes de més densitat específica de Balaguer.

Deu haver pujat a Santa Maria, adossada a la imponent muralla, dreta fa més de cinc segles, i recordat el meravellós panorama des de dalt del

Bellviure

campanar: els olivers de Comes Mitjanes i de Coll del Portell; la cinta de plata del riu i les frondoses bultres i les hortes primorosament cultivades; les runes del Castell Formós, que esperen encara les despulles del nostre comte Jaume i, més enllà, el Sant Crist de mil·lenària devoció, i, més lluny, els tossals i espadats vermells de Montalegre; i, en altra direcció, la immensa plana d'Urgell, amb la restaurada Ràpita, a primer terme. Tot enmig d'un enlluernament de sol i revoltat de blaus, de solitud i de silenci mentre la vida progressa sota la ciutat, ara, a una i altra banda del riu.

I els sons de les nostres campanes! Quan bufava el vent d'Aragó es podien sentir fins a Cervera. El toc gloriós de festa de dissabte a migdia, solemne grandiositat com d'una òpera wagneriana. La campana de «l'exposar», que foragitava les tempestes. La del Miracle, que capaltard acompanyava les devotes del Rosari. La dels Aubats i, sobretot, la dels Perduts, que quan encara es tancaven els portals al primer foscant, cridava amb veu melangiosa els qui s'havien extraviat per les comes del secà o pels camins de l'horta.

L'amic Sauret, també extraviat a la deliciosa *banlieue* parisenca, ha sentit llunyana, però dintre del seu cor, la crida amorosa i ensems imperativa de la nostra campana, per a tornar a casa, a la ciutat de Balaguer.

Manuel Gramunt

Agost del 1975

HI HAVIA UN POBLE...

En començar a descriure aquest pelegrinatge sentimental no hem dubtat gens a emprar el temps passat dels verbs. Xocarà al lector que situem a l'ahir un poble que encara subsisteix. Justifiquem-ho.

Bellviure menava una vida plàcida. Malgrat la cridòria de les diàries discussions, malgrat els gestos durs dels seus dies commosos, la pau i el bell viure no renunciaven mai als seus drets. Àdhuc diríem que aquells moments passionals que el trasbalsaven, d'un cap a l'altre, constituïen una part integrant i substancial d'aquella mateixa pau i d'aquell mateix bell viure.

Un dia, però, es produí un d'aquells rars fenòmens que passen pels pobles amb una fúria cega i Bellviure no va poder esbiaixar-ho malgrat les bones voluntats posades en joc. Cap força humana no podria aturar el desferment de l'aigua d'una resclosa trencada.

Van anar desapareixent de la vida una bona colla de veïns i el fet va afectar qui-sap-lo el bon cor d'aquell poble. Si la gent es mostrava tan sensible i solidària rere la despulla d'un veí, fos del barri i grup polític que es volgués i què no volíeu que succeís quan les aigües, pel camí de la tragèdia, els agradava triar les seves víctimes i les etiquetava per a justificar-les?

Quan es moria algú a Bellviure, semblava com si desaparegués un trosset d'història, perquè cada home representava quelcom en la vida i en els costums locals. Rere del Ramon seguia la desaparició de tota una colla d'emocions produïdes per les vetllades teatrals. Amb la mort del Josepet acabava el tipus de botiguer bellviurenc que tancava les portes per

anar a córrer darrere d'una guatlla, per fer eleccions o una caragolada a l'hort. En Daniel, per a no citar més exemples, deixava el seu poble feliç duent-se a la sinistra tomba, conjuntament amb les seves maneres bellviurenques, una colla de clixés que ens haurien descobert nous plans del campanar i una rastellera de belles raconades dels dintres i dels defores del poble.

Però és que els que quedaven no tenien els mateixos delers que els que morien? Hi respondrem amb una pregunta: és possible creure que una convulsió tan vasta i profunda com la succeïda no afectés pregonament uns esperits tan sensibles com eren els nostres bellviurencs?

Només calia veure'ls pels carrers i pels cafès de Barcelona a les hores atziagues, per a esvaïr-vos els més petits dubtes. Caminaven alacaiçuts, amb un atuïment que us feia mal. Els imaginàveu passejant pels porxos del poble, tranquils, indolents i riallers i aleshores els vèieu petits, desinflat i abaltits. Portaven un aire de cansats per bé que encara els veiéssiu dintre dels ulls la flameta de l'esperança. Els arrossegava una serena i impressionant conformitat estoica. Als cafès hi feien una trista taca malgrat l'esforç amb què provaven de reviuir el cafè, els jocs i les converses del poble abandonat. Se'ns fa, doncs, difícil de creure que aquells éssers existeixen encara, almenys tal com els vàrem conèixer abans de l'infortuni.

Quant a la geografia, és cert que a Bellviure hi resten encara les muralles, el riu i el seu paisatge. No s'ho va emportar tot aquella devastadora riuada, més catastròfica que les que l'havien trasbalsat tantes vegades.⁹ Aquelles els robaven terra, però no alteraven els costums ni feien desaparèixer les essències que continuen l'encant del poble: l'amistat i les maneres franques.

Per a nosaltres molts aspectes arquitectònics i decoratius de Bellviure només podien ésser compresos i admirats per uns ulls i per uns cors

---

⁹ El 21 d'octubre de 1907, la ciutat de Balaguer va patir una de les més grans riuades de la seva història. Es van registrar 3.000 m³/s, un miler més que la del novembre de 1982, que, tot i això, va ser més destructiva atesa la major urbanització de l'altra banda del riu, inexistent a principis de segle.

adequats, segons les hores i segons els dies. Un paisatge es transforma atès l'esperit de qui el contempla.

Proveu d'esguardar l'indret preferit un dia que faci gris en el vostre cor i observareu que els colors són apagats, els arbres fan olives o cireres o fumatge i les cabanes són fetes de fang i només serveixen d'aixopluc. Guai-teu-lo quan el cor està de festa o l'amor us és dòcil i els arbres cantaran i us enraonaran i les cabanes esdevindran racons de delícies. La matèria, en aquest darrer cas, s'esfuma i l'ambient i els colors es conjuguen per a una metamorfosi que us fa embadalir i enlairar fins als espais il·limitats de la imaginació.

Si només es tractés en el nostre pelegrinatge d'evocar reaccions sentimentals, ens hauríem passat dels pretèrits emprats així que entrem al terme municipal de Bellviure. Però hi ha quelcom que ens els obliga, car han desaparegut de l'escenari uns elements decoratius la importància dels quals es farà evident només d'enumerar-ne uns quants.

Ha estat adobat el vell pont de set arcades des d'on s'admirava aquella contínua eclosió de colors que feien de cada replec de la muntanya llunyana un matís del violeta i del blau. Des del pont es contemplava un llac que remorejava i era acompanyat, a banda i banda, per uns bosquets d'arbres joves i gràcils. Ara hi ha un altre mirador dessorre el riu, un pont de ciment que lliga la Plaça amb els horts del davant. Com deuen ésser de canviades, doncs, la configuració geogràfica i la decoració d'aquells marges! I, encara, es parla de fer emmudir el riu, de desviar les seves aigües. Què en quedaria d'aquell aliment de l'esperit que comanava el poble, sense el riu o, pitjor, deixant-li al descobert els ossos?

Continua guaitant el campanar gòtic, però, on són les seves veus que harmonitzaven la història de cada dia? Sense la campana «grossa», sense les seves germanes, de què deuen estar fetes les tocadetes a sometent, de crida als perduts i de vigília de Festa Major? Concebeu per a un poble un buit major com el produït per la mort de les seves amigues les campanes?

A l'altra banda de riu s'arreglaren ara unes cases noves que trenquen els verds permanents de l'horta ensems que han esventat —amb la nova

carretera— els silencis dels caminets que la recorrien. La plaça del barri dels pagesos està ferida al flanc i hi ha un buit immens en el lloc on s'alçava l'església romànica que li donava tant de caràcter. Una plaça plena de sabor rural ara està completament desdibuixada, sense ànima, morta. Tampoc no existeix el vell sant patró de Bellviure, el rostre negrós del qual atreia qui sap la gent de la rodalia i del més lluny encara. En fi, massa espiritualitat, massa testimonis venerables manquen ara al poble per poder pretendre a la seva existència.

Hem desgranat el nostre rosari sentimental del gran i únic Bellviure, lluny d'ell i enfebrats per l'enyorament. Cada festa ens feia defugir el carrer estrany i els costums més estranys encara, per recloure's damunt d'unes pàgines blanques on bolcàvem els nostres records, els nostres dolors i les nostres velles alegries. Provàvem, d'aquesta manera, de superar el nostre abaltiment, ens esforçàvem per aturar l'allau de recances inexhauribles. Gràcies a aquest llibre ens apropàvem al nostre poble, al d'ahir, puix que el que ara fa semblant de viure ens dona neguits...

Així com hi ha qui refusa de veure la lividesa d'un rostre familiar o amic per no renunciar als seus trets plens de vida, amb la il·lusió de retrobar la persona desapareguda al retorn d'un viatge, per una idèntica raó nosaltres hem preferit recordar-lo en el seu ahir perquè el d'ara no ens llevi la idea d'un poble fet de pasta d'Arcàdia. Si el lector descobreix algun dia el nostre poble, tot seguint els senyals que hem tractat damunt del mapa de Catalunya, no ens podrà acusar d'imaginari ni ens podrà fer cap retret per haver-li exaltat inútilment la seva curiositat, car Bellviure ja no existeix.

Si el lector —per altra part— endevina ací i allà un carrer, una plaça o un tipus del seu poble entre els que hem descrits ací, no el dissuadirem pas del contrari, essent com és el nostre desig d'ajudar a somniar una mica, a viure en l'ahir plàcid i indolent, en la bella pau dels pobles que tots hem estimat. Oimés, encara ens sentiríem gojosos de la descoberta del lector perquè hauríem trobat un company de romiatge i faríem conjuntament l'ascensió als cims més alts d'un enyorament compartit. D'aquesta manera crearíem pels camins del món una mena de germanor dels plaers

Hi havia un poble

senzills i delicats, plaers universals, a l'abast de totes les fortunes, per poc de cor i ulls que es tinguin per a somniar desperts. I això d'imaginar és una manera de viure com una altra, sense fer cap mal a ningú.

Joan Sauret

Montpeller, 1944-1947

PRIMERA PART

Una ciutat que fa de poble

Ningú, tret dels alumnes de les Escoles Pies, no s'hauria preocupat de rectificar el foraster que hagués qualificat de «poble» la vella ciutat de Bellviure. No es pot dir, siguem justos, que els bellviurencs s'ofenguessin en sentir-se tractats de ciutadans; tant com això, no, però el desmenjament es feia palès per l'absència d'aquell embalament, d'aquella vanitat o d'aquella reticència corregidora, que es troben a flor de pell en la immensa majoria dels veïns de tants i tants pobles de Catalunya, així que se'ls regateja el títol més llampant que els pertoca.

Tampoc no es pot dir que en no voler aquells bellviurencs trompetejar llur ciutadania tinguessin dubtes sobre llurs drets. Ni pel cantó de la història local, ni per les mostres exteriors nodrides per l'Estat no s'hauria trobat cap ombra que s'oposés al rang de ciutat. La història de Bellviure és tan densa, compta amb tants actors d'una tal magnitud que la seva importància desbordava fàcilment el recinte emmurallat de la vella població. Els més destacats historiadors hi pouen per a importantíssims capítols de la història nacional, per bé que, dissortadament, un d'ells constitueixi una taca sensible damunt de les seves pàgines.¹⁰ Però la història es fa tant amb els reversos com amb les glòries, i al llarg de la vida totes les plomes pàtries coincideixen a atenuar molts errors i troben justificatius

---

¹⁰ Fa referència al Setge de Balaguer de l'any 1413, una batalla derivada de l'aixecament de Jaume II d'Urgell contra el rei Ferran I d'Aragó, l'aspirant vencedor al Compromís de Casp. El monarca va dirigir al Pla d'Almatà el pes de l'artilleria i va malmetre profundament el Castell Formós, l'església de Santa Maria i el convent de Santa Clara. L'assetjament bèl·lic va acabar amb la rendició del comte el 31 d'octubre d'aquell mateix any.

fins a transformar la desfeta en una gesta, si no ben bé gloriosa, almenys a bastament rememorativa. La sèrie de plaques de marbre col·locades als pilans de ca la Vila¹¹ i en un pany de muralla del bell Castell¹² recordaven la dissort i, amb ella, el desig de resurrecció.

L'Estat, pel seu compte, no regatejà a Bellviure els millors adjectius del seu rebost, els quals honors feien qui sap el goig, manejats i ben prodigats, pel senyor secretari de l'Ajuntament. El capriciós escut comtal anava sempre acompanyat en la paperassa municipal d'un fatxendós «Molt Il·lustre»; tractament que mai no s'oblidava de recordar als veïns quan es tractava de divulgar les decisions preses pels seus magistrats. Diguem, però, en honor a la veritat, que els bellviurencs s'ho escoltaven amb indiferència, com si d'aquell castell de dignitats no els en toqués ni una pedra. El pessigolleig que el «Molt Il·lustre» hauria produït a la sang dels veïns d'altres viles es convertia per als nostres bellviurencs desganats de tota glòria en un mal humor gens dissimulat. Molts haurien renunciat a aquella lluïssor si els haguessin fet francs d'una lleva o si se'ls hagués estalviat alguna de les riuades que s'esqueien cada vint anys, i les quals, dit sigui de passada, arrossegaven mitja horta, sense altre benifet que el de popularitzar el sant o la santa d'aquella trista escaiença anotada en un marbre baratet col·locat en un mur del dissortat escenari.

El rebost de la història · Els signes exteriors de la ciutat

La història de Bellviure mereix tots els respectes reclamats, almenys, per tres volums i algunes monografies d'autors locals. Amb la noble intenció de fer-la sobreviure gràcies als pergamins i qui sap els documents, puix que els testimonis materials, com les muralles i el Castell, cada dia es morien una mica més, el molt diligent senyor secretari —alt, tot cavaller

---

¹¹ De l'ajuntament se'n deia, popularment, ca la Ciutat o ca la Vila. En aquella època, el nom oficial del consistori era Ajuntament, una nomenclatura que s'havia imposat després del Decret de Nova Planta, el 1716. Fins aleshores, de la casa de la vila se'n deia Paeria, títol recuperat oficialment l'any 2018.

¹² El Castell Formós va ser un castell andalusí i, després, el palau dels comtes d'Urgell a la ciutat de Balaguer. L'any 1413 va ser saquejat i destruït per les tropes reials de Ferran I d'Aragó.

i finor, amb una cara de cera i un cap copiat del de sant Josep— decidí prendre pel seu compte tota la paperassa amuntegada a ca la Ciutat.

Va llevar uns quants anys de pols d'una infinitat de feixos de vellúria i va escorcollar el bagul de les tres claus, ple de pergamins, amb unes tiretes de roba i uns lacrats que només de mirar-vos-els feien crac-crac. Ho va arrenjerar i agençar tot i en feu un Arxiu Municipal,¹³ que servia perquè els furetejadors del poble i els forasters s'hi escurcessin la vista i la paciència. El refugi donat a aquells seriosos testimonis de velles contalles, en català i en llatí, no podia ésser ni més modest ni més arraconat. Romania darrere d'una porta vidrada que li donava l'aparença de Sant Sepulcre, en un quartet que completava la sala de la Secretaria Municipal. Aquesta, com totes les seves germanes de Catalunya, tenia un enllosat fet una muntanya russa, amb un crescut nombre de rajoletes vermelloses estovades que feien tan difícil el caminar del pobre contribuent que es veia forçat a pujar les rosegades escales de l'immens casalot.

Quant als signes exteriors, en forma de pisos i pistes «oficials» delators de la categoria de ciutat, campejaven, prolífics, pels voltants de la Plaça, i s'estenien, ben dispersats, per l'artèria vital bellviurenca, pel carrer de Baix.¹⁴ Com uns senyals que us guiaven devers el camí de les funcions estatals hom descobria una sèrie de rètols ben pinzellats i unes plaques de porcellana. Es tractava dels despatxos dels tres notaris, dels quatre advocats i d'una mitja dotzena de procuradors. Les característiques ciutadanes feien acte de presència totes compactes, sense faltar-ne una: el Registre de la Propietat; el Jutjat de Primera Instància, amb una gran i perillosa salassa de recanvi disposada per l'Ajuntament per a les vistes sensorials; el quarteret de la Guàrdia Civil, amb el seu sergent diligent; un pis

---

13 Maties Vall Homdedeu fou el secretari de l'Ajuntament de Balaguer que va dedicar els darrers setze anys de la seva vida a la recuperació, classificació i ordenació dels documents municipals, que els va agençar en un local adient. Ell mateix deixà testimoni de la seva tasca, iniciada en veure el majúscul desgavell dels papers: «Aquell abandono m'indignà de tal manera que féu néixer en mi l'idea d'arreglar aquell arxiu, i aquesta s'afermà del tot a l'ésser nomenat secretari al començar l'any 1900; doncs allavors, no existint arxiver especial, ja ere per a mi una obligació'l ferho». Maties Vall va deixar l'Arxiu Municipal perfectament classificat i ordenat. Posteriorment, entre el 1940 i el 1955, el mossèn Pere Sanahuja el va reordenar, col·locant una gran part de la documentació en 1.043 caixes.

14 Joan Sauret fa referència en diversos moments del llibre a alguns carrers propers a la Plaça Mercadal que avui en dia tenen noms diferents; el carrer de Baix és l'actual carrer d'Avall.

prop dels núvols per al sac, i el segell de l'Administració de Correus, digna rellogada del telegrafista que jugava al dòmino mentre feien cap els quatre telegrams oficials. I, cosa menys necessària, els dos o tres amagatalls per cobrar-hi els consums i les contribucions. Hi havia una presó preventiva enganxada a l'absis de l'església de Dalt que guardava gairebé sempre un parell de lladregots,¹⁵ potser perquè els veïns del carrer de la Costa poguessin lluir uns quants testos de flors durant la reglamentària processó del combregar dels empresonats escaiguda per Pasqüetes.¹⁶ Àdhuc el senyor Bisbe es va triar un alt i bell mirador per sojornar-hi quan anava a confirmar.

Tot aquest món, però, es movia enmig de l'oblit i de la indiferència habituals en els bellviurencs, molts dels quals desconeixien l'existència de tants oripells oficials.

Les institucions oficials creixen i el progrés avança gràcies a influències alienes · Les activitats col·lectives privades neixen i moren insensiblement

A mesura que les ciutats veïnes creixien, llur influència percutia a Bellviure. El fenomen, però, hi arribava parsimoniosament. Si el progrés no li hagués pervingut per la força expansiva de Lleida —el campanar de la qual s'albirava de Bellviure estant, en una tarda clara—, hauria hagut de fer qui sap l'avantsala als portals de la ciutat. Els veïns tampoc no mostraven cap mica d'entusiasme per l'embranchida fatal que preniën les representacions administratives de la cosa pública.

El dipositari municipal advertí els regidors del perill d'augment que amenaçava la matrícula local si es declarava un cens de població massa alt, i ningú no se sentí ferit en el seu amor propi amagant a les estadístiques una bona colla de veïns, que des d'aleshores existirien de fet, però no de

---

¹⁵ L'església de Santa Maria fou convertida en caserna i presó després de la desamortització de Mendizábal, el 1836. El culte va ser restaurat el 1881, però el 1923 tornà a utilitzar-se com a presó, igual que durant el període 1936-1939.

¹⁶ Pasqüetes era una festa catòlica que se celebrava el primer diumenge després de Pasqua. També se'n deia Diumenge *in albis* o Diumenge de l'Àngel.

dret. Minva de prestigi? Com quedava la vanitat? Si només era per això, rai, la cosa no valia la pena per sacrificar-hi una migdiada.

Però les carreteres, els telèfons, els ferrocarrils, la vida, en fi, vulguis que no, avançava per la plana d'Urgell i la de Lleida, treia el cap fins a Bellviure i l'obligava a cedir locals per a les noves activitats estatals i per permetre l'eixamplament de les ja existents. L'Administració de Correus ascendí i se separà amicalment de Telègrafs. Aquella es plantà per compte propi en una botigueta, tot fent-se així més avinent als vianants que anaven a «fer la plaça» embolicats amb una feixuga bufanda ratllada de blau i vermell. Telègrafs hi guanyà en comoditat. L'oficial, un xicot solter i magre, amb cara de cafè amb llet i de molta son, pogué disposar de la tranquil·litat i d'una taula per exposar-hi la literatura a la moda, nodrida per l'*ABC* i el *Blanco y Negro*¹⁷ madrilenys. I com que encara li sobrava molt de lloc envià a buscar a Logronyo la seva mare, la seva germana i tres bordegassos, tot el qual un terratrèmol que deixava malparats els nervis dels funcionaris municipals que treballaven al pis de sota... quan no queien més trossos de sostre.

La Guàrdia Civil es veié honorada amb l'adscripció d'un tinent i d'uns quants números més i, encara més endavant, amb un capità que manava en qui sap els pobles; tots els que podia recórrer amb la seva escopeta i el seu gos en dies de lleure. L'Exèrcit decidí aportar el seu gra de sorra al prestigi local i ofrenà una llampant «Zona de Reclutamiento» que fou instal·lada en un carrer del barri pagès, en una sala pretensiosa i de mitjana edat oferta pel sempre sol·lícit senyor secretari municipal. Els cobradors de contribucions transformaren llurs alcoves en unes oficines amb vidrieres i finestreta. Més tard acudiren els carrabiners sense que ningú no compregués la mena de sospites que els portava a Bellviure. La població no se'n ressentí ni poc ni molt, car les dues contrabandistes que traginaven tabac andorrà continuaren el negoci clandestí. Dos d'ells s'agençaren unes canyes de pescar i es passaven estones rumiant a les vores del riu. Cada mes venia un cap i passava la revista. Com que el cos no tenia un lloc de concentració oficial se servia d'una botiga que el recader de la Plaça

---

¹⁷ *Blanco y Negro* era una revista il·lustrada editada a Madrid i fundada el 1891 per Torcuato Luca de Tena. Va ser la primera publicació espanyola que va utilitzar el paper cuixé i el color. Va aconseguir un notable prestigi per les seves il·lustracions i col·laboracions literàries.

oferia magnànimament. L'escarceller també sentí el pessigolleig del progrés i feu qui sap els viatges a ca la Ciutat per obtenir un augment de la lluminària i poder tapar algunes esquerdes de la presó. El pressupost no permeté aquesta mena de disbauxa i els empresonats se'n sentiren grats, puix que la foscor i els forats eren elements que facilitaven l'evasió. El Jutjat de Primera Instància fou ampliat amb un quartet inservible retolat «Junta del Colegio de Abogados», i el senyor registrador de la propietat decidí adquirir a can Calleja de Madrid una gran oleografia del primer Registrador d'Espanya, *és a dir, del reiet de torn*.

Com que els petits tenen una gran propensió a imitar els grans, la febre d'eixamplaments contaminà els encarregats de l'administració local i fou per aquesta raó que el molt digne i desinteressat cos de bombers es veié assignat un gran magatzem per a dipòsit dels cascos, de la bomba de braços i dels vint metres de tuberia de tela. La corneta, les galledes, els pics i les pales eren fornits pels mateixos bombers, la majoria dels quals eren paletes.

El caporal del sometent pogué convèncer els superiors de la importància del seu districte i li enviaren un comandant de carrera.¹⁸ L'agutzil primer s'entusiasmà per la volada que prenien totes les institucions i pledejà una mica de neteja per al quarteret on tancava els embriacs de pas. No reeixí, i el sant Miquel del Mar i Cel de Sitges¹⁹ s'estigué una bona temporada més empresonat en la brutícia i la foscor. El secretari del Jutjat Municipal reclamà contra la manca d'aire de la seva sala i ni se l'escoltaren. A l'Ajuntament es degué dir, tanmateix, que ja n'hi havia prou de reclamar reformes que fossin pagades per altres, perquè, al capdavant, era a l'erari municipal que esqueia l'honor feixuc d'abonar les despeses, fossin estatals, provincials o hispano-americans.

---

18 El sometent era un col·lectiu de gent armada no professional separada de l'exèrcit creat en època moderna. El seu objectiu era la pròpia defensa i la protecció de la terra en temps de conflicte bèl·lic. Amb l'adveniment de la Segona República Espanyola, el 1931, van ser dissolts, però cinc anys més tard es van recuperar. El 1978 van abolir-se definitivament.

19 Es tracta de l'escultura de l'arcàngel sant Miquel que presidia el portal gòtic ubicat al pont de Sant Miquel. La construcció de la carretera de Balaguer a Tremp va obligar a enderrocar el portal i la figura, del segle XIV, que s'emmagatzemà als baixos de l'ajuntament a l'espera de ser col·locada a la façana. Mai no es va produir aquesta instal·lació i, finalment, la peça es va vendre el 1913 al multimilionari americà Charles Deering, que la va ubicar al Palau de Maricel de Sitges que ell mateix havia ordenat construir. Actualment encara es pot visitar. A Balaguer, s'hi troba una reproducció feta el 1976.

L'empenta amb què creixien a Lleida, Tàrrrega i Mollerussa preocupava els qui tenien la responsabilitat del govern local, i aquest es veié obligat a fer alguna cosa. L'Ajuntament decidí la novetat d'un servei d'ordre públic més armat i més exigent que el dels dos agutzils. El titular del nou càrrec, malgrat el seu abundós mostatxo, ho hagué de deixar córrer, perquè els vaillets i els que no ho eren aviat li prengueren el respecte i se li'n reien a la mateixa boca de canó del voluminós revòlver. Va dimitir, endemés, perquè riscava de perdre-hi la salut, l'honor i la dona. Hom s'enginyà, aleshores, perquè Lleida fiqués Bellviure com una població perillosa que requeria una vigilància adequada, la qual cosa fou acceptada immediatament i se li destinà un agent de la secreta. Però què volíeu que fes en aquell poble un element tan secret? L'home perdé aviat la seva murrieta pels taulells de les tavernes i a les taules del joc dels cafès. S'entenia cordialment amb els que també cordialment minaven el règim i procurava no exagerar el misteri. El poble no donava ni per més ni per menys. L'empresa acabà, com és de suposar, amb una completa fallida.

La fortuna tampoc no somreia al reguitzell d'iniciatives privades de caire col·lectiu. Aquestes començaven amb molta menys d'empenta que arreu i morien encara més de pressa, puix que el temperament d'aquells veïns no era constant en cap mena d'esforç organitzat que requerís administració, disciplina i constància. Una iniciativa tan poc atrevida, com és ara una Cambra de Comerç, no va poder tenir mai dues mesades de vida, tot i que només calia passar uns rebuts al cobrament. Els comerciants li giraven l'esquena i malgrat les Reials Ordres coercitives, ningú no pagava el percentatge que havia de nodrir la mateixa caixa de resistència. Com que les lleis exigien aquella sindicació, tots els bellviurencs hi figuraven de dret; però de fet, la Cambra només es podia refiar dels set o vuit comerciants forasters no contaminats encara per les delícies d'aquella vida fàcil i indolent que adormia els indígenes. Era rar que un bellviurenc figurés en alguna de les innumbrables Juntes de Govern d'aquelles associacions d'utilitat pública que s'anaven constituint, i el patrimoni de les quals no passava mai d'un segell de goma i del paper imprès. Els comerciants autòctons esguardaven de cua d'ull les iniciatives dels forasters que constituïen la Junta, que, empesos per l'exemple de les altres cambres, telegrafiaven als ministres i escrivien al rei. I de tant en tant —pagant-s'ho ells— se n'anaven a visitar el senyor Governador,

el qual els rebia amb una gran amabilitat i escoltava amb molt d'interès les queixes o demandes plantejades. Certament, sempre tornaven molt ben impressionats per l'acollida de les autoritats i per la col·laboració de la Cambra germana de Lleida, però mai no varen obtenir ni l'avenç d'una hora en el servei postal, car malgrat la col·laboració promesa, els «cambraires» lleidatans feien passar tots els horaris dels trens i les tartanes oficials pel canal de llurs interessos locals. I quan la comissió donava compte als comerciants bellviurencs de les seves gestions, aquests arronsaven les espatlles. «Sí que mireu prim», deien.

Endemés, els comerciants bellviurencs temien que, en totes aquelles anades i vingudes de la comissió, fos hipotecada la llibertat popular. No els feia res que demanessin carreteres i ferrocarrils secundaris, però a condició de no comprometre l'honor local, i el tal honor tenia molt a veure amb la política. No haurien tolerat l'oferta de rebatejar a favor d'un ministre, diputat o governador, el carreró més perdut, a canvi d'una millora obtinguda. Compte amb les felicitacions o a trametre papers d'agraïment a ningú en nom de tots els comerciants! Ni per un port de mar no s'haurien ajupit els bellviurencs a reconèixer l'autoritat, a agrair res, si abans no s'havia fet junta. «Ací no es ven ningú», resumien.

Uns assembleistes forasters exigeixen un tren internacional · L'arribada d'un tren de juguina · Un crit revolucionari llançat pel veí més tradicionalista i feliç del poble-ciutat

Un diumenge del primer decenni del segle arribaren a Bellviure uns forasters que s'alegraren a la plaça de la barriada dels pagesos. Des de dalt d'un balcó una colla de diputats i de forces vives provincials pronunciaren uns parlaments abrindats i comminatoris. Al govern li digueren més o menys el següent: «Estem decidits a tot per obtenir el ferrocarril internacional». L'exigència era d'allò més pebrada, puix que no solament demanaven una via ampla, amb cara i ulls, ans volien que travessés immenses extensions, foradés muntanyes impressionants i que anés fronteres enllà.

—Mare de Déu, quines coses demanen.

—Somnis per a l'any de la picor!

Per aquest estil eren tots els entusiasmes que captaren a Bellviure els diputats i les abrandades forces vives forasteres. Mentre no s'acomplien les demandes en to major, veus ací que un dia uns senyors muntaren una fàbrica de sucre en un poblet de la vora, a Menàrguens.²⁰ Immediatament estengueren unes cintes de ferro i hi engegaren damunt una màquina de juguina, amb els vapors suficients per arrossegar sis o set vagons de remolatxa. Xiulant i esbufegant feu cap a Bellviure, sense que ningú no l'hagués citada.

Com que els senyors de la fàbrica havien trobat a Bellviure molts inconvenients per implantar-hi —«una fàbrica? Això serà un cavall de Troia contra la nostra tranquil·litat»—, castigaren la vila posant l'estació del tren als afores. Cada matí sentien els bellviurencs un xiulet pretensions amb què el trenet anunciava la seva presència. Tot l'any els veïns podien anar fins a Mollerussa —camí de Barcelona— de franc, en un vagó sense bancs, car el viatger s'havia d'emportar el seient.

Un dia en què probablement el govern estava distret, algú va desentaforar una quantitat de pessetes d'un raconet del pressupost i s'adquiriren uns terrenys per fer l'explanació del tren gros, de Lleida fins a Bellviure. I ningú no es va recordar més de l'explanació. Passats uns anys s'estengueren uns rails damunt els vint-i-cinc quilòmetres de terreny envaït per l'herba i hom reposà de nou.

Un diumenge ben allunyat d'aquella primera solemne assemblea de forces vives s'anuncià de Lleida l'arribada d'una màquina de debò, la qual compa-reguè traient grans fums, arrossegant un parell de vagons de luxe plens de senyors encopetats i medallats fins a les espatlles i més enllà dels braços.

---

20 La Sucreta del Segre, popular com la Sucreta de Menàrguens, va ser una fàbrica de processament de remolatxa. Fou inaugurada el 1901 i va cessar l'activitat el 1963. Actualment, l'edifici és un monument protegit com a Bé d'Interès Local.

Hi anaven en viatge inaugural de la primera entrega i, amb ella, anava inclosa l'estació que, com l'altra, «la petita», també l'havien plantada lluny del poble. La màquina, visiblement malhumorada, se n'anà al dipòsit, i amb la xemeneia esbotzà un bon metre d'una arcada nova de trinca; però més valia això que no pas aixafar el peu d'un noieta com havia fet la plataforma del primer trenet el dia de la seva inauguració.

Els veïns, els governs, els polítics i els enginyers s'oblidaren de la finalitat agosarada, per a la reeixida de la qual tots s'havien juramentat en el brindis del banquet amb què hom marcà l'arribada del tren, i la màquina decidí que, fet i fet, més valia que tothom es posés a descansar abans de travessar el riu i emprendre el camí ple de secrets que s'havia d'obrir des-sota les muntanyes que començaven a pujar des de Gerb.

Els bellviurencs adoptaren finalment el nou tren perquè els pujava els diaris quatre hores més aviat, però quan havien d'anar a Lleida ho feien amb l'auto que sortia de la Plaça.

Més d'un tenia por que el poble esdevingués massa ciutat i els imposés obligacions i un maldecap dels quals es podien ben bé passar. Ja que havia arribat a Bellviure més valia que s'hi quedés ben tranquil. Però n'hi havia un de bellviurenc que tirava cap a l'heroisme i se les emprenia cada dia des de la taula del cafè contra la civilització que ell deia «dels llums de ganxo», i d'ací que implorés amb els braços plegats i la mirada encesa l'enderrocament immediat de l'estret portal de la Plaça²¹ que comunicava amb el riu. «Que ens deixin rebre —clamava— els aires d'Urgell!», però no ho feia per progrés a seques i sense títols meritoris, sinó per avençar ideològicament, alimentar l'esperit i sotraguejar com convenia tot el social.

I amb tot, estava ben lluny de pretendre cap daltabaix que comprometés el seu poble i la tranquil·litat i els passeigs que prodigava. Altra feina hi havia! L'havíeu de veure córrer amb un dòmino, la seva disfressa acolorida, suant

---

21 Els porxos de la façana est de la plaça Mercadal eren els més propers i els que discorrien en paral·lel al Segre. Acollien els locals del Centre Nacionalista Català i del Centro Republicano Radical. Aquest darrer era situat a ca l'Alòs, la casa que va ser enderrocada el novembre del 1920 per permetre obrir la plaça cap al riu.

riuades en els balls de Carnaval. I com cantava a l'hora del ressopó. És més, no era ell qui es basquejava per la supressió del matí?

**Bellviure dintre del mapa de Catalunya ·
Un ambient rural i uns veïns admirables ·
Un poble que no es troba pel camí**

Heu-nos ací ben allunyats dels plans que ens havíem traçat en començar el nostre pelegrinatge sentimental. Ara ens adonem que molt abans d'apropar-nos al terme municipal de Bellviure, ben allunyats encara de les seves muralles, ja us hem fet fer coneixença amb les modalitats senzilles i franques de la gent del poble. Esdevé difícil, tanmateix, subjectar-nos a l'ordre i als plans de rigor quan un se les heu amb un poble com Bellviure. La distància i els anys que ens separen fan que els records s'encalcin els uns amb els altres, talment com una fulla seca juga i giravolta al caprici d'un caragolet de vent. Coneguts la gent, els costums i els paisatges, en tractar de presentar-los a la vostra admiració, saltem marges i correm camps a través, amb el desig de menar-vos més de pressa a aquella arcàdia, els habitants de la qual s'obrien de bat a bat tantost de donar-los el bon dia, cosa que feien amb una manca d'afectació i amb una simpatia remarcables. Tots els forasters que visitaven aquell poble, coincidien en elogiar la franquesa i la desimboltura dels veïns. «Després de començada una conversa —es plaïen a declarar— aquesta s'escola amb uns tals aires d'intimitat i de cordialitat que us feu la il·lusió que tracteu amb velles i provades amistats.»

Així que entràveu dintre, hi trobàveu un no se sap què de grandor sense orgull, vèieu una ciutat senzilla, amb una personalitat ben portada. Els seus defores havien, això sí, d'ésser contemplats pausadament i fraccionadament fins a destriar la colla de paisatges contradictoris. Insistim, però, que el que de sobte us atreïa més era l'ambient pobletà, fet d'una vivacitat reposada i clara, d'una intel·ligència natural frenada per una certa candor en la qual es plaïen els veïns per defugir de tota petulància. Abandó joiós i franquesa dolça, veus ací els materials psicològics que nodrien aquella vella ciutat rural.

Bellviure

Disciplinem-nos, però, seguim els cànons clàssics i situem sense més escolis el nostre Bellviure dintre el triangle que forma Catalunya. Posem-lo dins d'aquella V grassa que fa el mapa pairal.

Bellviure estava situat a ponent, tocant a la ratlla sinuosa que fa el riu Segre, abans d'arribar al lloc on s'engreixa amb el Noguera Ribagorçana. Devers el nord li aturaven la vista les muntanyes de Camarasa, una esglaonada avançada de l'esquerp Montsec. Al seu sol ixent començava virtualment l'extensa plana urgellenca, tota verdor permanent, allargant la mà a l'altra plana ubèrrima que marxa com una onada cap al sud i embolcalla i sobrepassa Lleida. El ponent de Bellviure era constituït pel Segrià, amb la seva trista solitud; vast pla eixarreït, aturat per unes serralades d'un blanc malaltís que fan presentar els camps erms i durs de l'Aragó.

De les muntanyes de Camarasa baixa, per la vora dreta del Segre, un sistema de serres a la carena de les quals hi començava el secà bellviurenc. Vilanova de la Sal roman perduda en el declivi de la serra de Montalegre. Guaita feliç. Més ençà, el minúscul Gerb està arrupit en un petit accident de la serra que baixa, sempre festonejada pel Segre, devers l'aleshores Bellviure, i cap a Térmens i Vilanova de la Barca, fins a deixar-se anar indolentment als peus de l'horta lleidatana.

El nostre Bellviure no era un d'aquells llocs de pas, un poble que deixeu a la dreta o a l'esquerra del gran camí o de la carretera i que només atreu l'esguard mentre el passeu. Aquella ciutat que es negligia púdicament reclamava un itinerari exprés, car arrecerada a la serra, en aquell indret del ponent fronterer, separada ensems dels grans camins de la plana que moria al Segre, calia dibuixar una corba per anar-la a trobar i sobtar-la dessota el seu gran campanar, somiant al peu d'un gran pany de muralla.

La primera edició de *Bellviure*
de Joan Sauret,
s'ha acabat d'imprimir a Tàrraga
el 28 de març de 2023.